

Prof. dr hab. inż. Krzysztof Krawczyk
Politechnika Warszawska Wydział Chemiczny
Katedra Technologii Chemicznej

Noakowskiego 3, 00-664 Warszawa, tel: +48 (22) 6287856, e-mail: kraw@ch.pw.edu.pl

Warszawa, 2017.09.30

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr inż. Ewy Anny Zwolińskiej pt.

„Usuwanie NO_x i SO₂ ze spalin technologią hybrydową wykorzystującą wiązkę elektronów” (The removal of NO_x i SO₂ from exhaust gases using a hybrid electron beam method) wykonanej w Instytucie Chemii i Techniki Jądrowej w Laboratorium Techniki Ochrony Środowiska, której promotorem jest dr hab. Yongxia Sun prof. nzw. IChTJ.

Przedstawiona do recenzji praca dotyczy zagadnień związanych z oczyszczaniem spalin z NO_x i SO₂ technologią hybrydową wykorzystującą wiązkę elektronów.

Należy podkreślić, że od wielu lat prowadzone są badania, których celem jest rozkład tych związków zawartych w gazach powstających w procesach spalania paliw w energetyce i transporcie. Do najważniejszych metod eliminacji NO_x i SO₂ w energetyce należą metody absorpcyjne, zarówno suche jak i mokre. W metodzie suchej wiązanie SO₂ zachodzi, z wprowadzonym z paliwem wapieniem, w wyniku czego dużą część tlenków siarki przetwarzana jest w siarczan(VI) wapnia. W metodach mokrych stosowany jest węglan wapnia, tlenek magnezu lub woda amoniakalna, a produktami końcowymi są odpowiednio uwodniony CaSO₄, MgSO₄ i (NH₄)₂SO₃. Tlenki azotu można częściowo usuwać podczas prowadzenia metody mokrej z węglanem wapnia, w wyniku czego powstaje Ca(NO₃)₂. Kolejną metodą jest usuwanie tlenków azotu (bez NO) w wodnym roztworze sody (Na₂CO₃). Najczęściej stosowaną metodą usuwania tlenków azotu jest ich redukcja amoniakiem do azotu za pomocą selektywnie działających katalizatorów.

W ostatnich latach poszukując nowych metod rozkładu trwałych związków chemicznych podejmowane są próby zastosowania niskotemperaturowej plazmy i wiązki elektronów do zmniejszenia, między innymi, emisji NO_x i SO₂. Ważną zaletą tych metod jest to, że są one prowadzone pod ciśnieniem atmosferycznym. Szczególne znaczenie ma w tych badaniach stosowanie wiązki elektronów, ze względu na wysoką wydajność tworzących się w procesie rodników i innych czynników utleniających. W praktyce przemysłowej wykorzystywana była przez zespół profesora Chmielewskiego w elektrowni Pomorzany. Zastosowanie

niskotemperaturowej plazmy generowanej przez wiązkę przyspieszonych elektronów jest obecnie jedną z najbardziej obiecujących technologii.

Przedstawiona do recenzji praca dotyczy usuwania NO_x i SO_2 ze spalania oleju napędowego w silnikach Diesla w wiązce elektronów i układzie hybrydowym: wiązka elektronów – metody absorpcyjne. W pracy wykonano modelowanie teoretyczne, badania praktyczne i porównano wyniki modelowania z uzyskanymi w doświadczeniach.

Rozprawa doktorska zawiera 211 stron i 174 cytowania. Część literaturowa ze wstępem liczy 63 strony, opis programu Kinetic i Matlab i jego zastosowanie do modelowania wstępnego 31 stron, a część poświęcona wynikom i dyskusja 53 strony. Praca zawiera również załącznik z wykazem reakcji, które były uwzględnione w obliczeniach modelowych.

Doktorantka w części literaturowej przedstawiła szczegółowo opis głównych zanieczyszczeń powietrza tj. cząstki stałe, ozon, tlenki węgla (CO i CO_2), ołów, lotne związki organiczne, amoniak, trwałe związki organiczne, SO_2 i tlenki azotu oraz ich właściwości. Doktorantka omówiła poziom emisji tych związków z różnych źródeł. Część literaturowa zawiera również bardzo szczegółowe rozważania na temat szkodliwego wpływu poszczególnych grup związków na środowisko i organizmy żywe oraz akty prawne dotyczące wielkości ich emisji. W rozdziale 2.2.1 Doktorantka wymieniła główne metody oczyszczania paliw ze związków siarki i przedstawiła problemy występujące w trakcie zmniejszania emisji tlenków azotu. W pracy Doktorantka omówiła również sposoby zmniejszania emisji NO_x skupiając głównie uwagę na dwóch metodach tj. selektywnej redukcji z udziałem i bez udziału katalizatora. Doktorantka przedstawiła również mechanizmy tych reakcji oraz inne metody zmniejszania emisji tj. metody adsorpcyjne, absorpcje i za pomocą mikroorganizmów. W rozdziale 2.2.1.4 Doktorantka przedstawiła wyniki badań rozkładu NO_x i SO_2 w wyładowaniach koronowym, barierowym, wyładowaniu wysokiej częstotliwości i wyładowaniu ślizgowym oraz w wiązce elektronów i w skojarzonym układzie: wiązka elektronów z metodą absorpcyjną.

W rozdziale 4 Doktorantka przedstawiła opis, metodykę prowadzenia obliczeń i warunki przyjęte podczas obliczeń modelowych z zastosowaniem programu Kinetic i Matlab z obecnością amoniaku w badanych gazach (K1 i M1) i bez amoniaku (K2 i M2) oraz porównała wyniki obliczeń modelowych z rezultatami prac Profesora Chmielewskiego i dr. Lickiego. Określiła również główne parametry decydujące o przebiegu procesu (dawka promieniowania, temperatura, wilgotność oczyszczanego gazu i obecność amoniaku). Uzyskane wyniki badań modelowych są zgodne jakościowo z eksperymentami przedstawionymi w powyższych pracach. W tej części pracy Doktorantka zaproponowała mechanizm rozkładu NO_x i SO_2 i główne reakcje decydujące o przebiegu tego procesu.

Bardzo interesującym wnioskiem z przeprowadzonych badań jest wykazanie, że stosując niewielką dawkę promieniowania (20 kGy) w układzie z niskimi stężeniami NO_x (200 i 400 ppm) możliwe jest uzyskanie niemal całkowitego rozkładu tego związku. W przypadku stężenia 1000 ppm stopień przemiany wynosił ok. 45%. Duża zgodność matematycznego modelowania z wynikami doświadczeń świadczą o rzetelnym i prawidłowym przeprowadzeniu tych obliczeń.

W badaniach doświadczalnych w zmodyfikowanej komorze reakcyjnej, Doktorantka przeprowadziła szereg eksperymentów rozkładu NO_x i SO_2 w wiązce elektronów i skojarzonym procesie wiązka elektronów i absorpcja w roztworze wodnym zawierającym NaCl (woda morską), NaOH, buforowany roztwór NaCl z, i bez dodatku NaClO_2 lub roztwór wody morskiej z H_2O_2 . Doktorantka w eksperymentach z wiązką elektronów, stosując gaz o zawartości NO_x 1000 i powyżej 1000 ppm, uzyskała stopnie przemiany poniżej 10% dla NO_x i poniżej 20% dla SO_2

W części doświadczalnej Doktorantka omówiła metody badawcze oraz budowę aparatury, którą stosowała w pracy doktorskiej. W badaniach wykorzystywała nowoczesne techniki określania zawartości NO_x i SO_2 w gazie po oczyszczaniu. Doktorantka zastosowała m.in. nowoczesny analizaor NO_x oparty na chemiluminescencji i SO_2 , który wykorzystuje impulsową fluorescencję i chromatografię jonową do oznaczania składu roztworu po skojarzonym procesie oczyszczana gazu.

W części eksperymentalnej Doktorantka określiła parametry wpływające na proces rozkładu NO_x i SO_2 w samej wiązce elektronów stosując początkowe stężenie NO_x 200-1700 ppm i dawkę promieniowania od 4,4 do ok.33 kGy. Doktorantka, na podstawie uzyskanych wyników potwierdziła, że stopień przemiany NO_x dla wysokich stężeń nie przekracza 10% i dla wyższych stężeń nie zależy od dawki promieniowania. Z tej części badań wynika bardzo ważny wniosek, że wzrost początkowego stężenia NO_x niekorzystnie wpływa na stopień przemiany SO_2 , natomiast wzrost początkowego stężenia SO_2 w oczyszczanym gazie wpływa korzystnie na stopień przemiany NO_x oraz, że temperatura gazu (70 i 90 °C) nie wpływa na przebieg rozkładu NO_x . W przypadku rozkładu SO_2 obserwowano tylko niewielki wpływ temperatury.

Na podstawie uzyskanych wyników Doktorantka stwierdziła, że w układzie hybrydowym współczynnik usuwania NO_x zależy od dawki promieniowania, jednak ma on mniej znaczący wpływ niż w badaniach z użyciem samej wiązki elektronów. Doktorantka wykazała, że najkorzystniejszym rozwiązaniem jest układ hybrydowy kojarzący działanie wiązki elektronów i absorpcję tlenków azotu i dwutlenku siarki w buforowanym roztworze NaCl

z dodatkiem NaClO_2 . W takim układzie uzyskano niemal 90% współczynnik usuwania NO_x . Na podstawie analizy składu roztworu po absorpcji Doktorantka stwierdziła, że może on być bezpośrednio usuwany do wody morskiej.

Niniejsza praca jest przykładem realizacji konkretnego, trudnego zadania, opracowania nowego hybrydowego układu do zmniejszania emisji NO_x i SO_2 i wyjaśnienie wpływu parametrów prowadzenia procesu na jego przebieg. Pani mgr inż. Ewa Anna Zwolińska z powodzeniem zrealizowała nakreślony cel swoich badań. Uzyskała oryginalne wyniki, które w sposób istotny wzbogaciły naszą wiedzę o wpływie parametrów hybrydowego procesu oczyszczania gazów na jego przebieg.

Praca została zredagowana starannie, przy dbałości o stronę językową, stylistyczną i graficzną. Przy tak znacznej długości tekstu (211 stron) drobne błędy tzw. literówki są nieuniknione. Z obowiązku recenzenta muszę wymienić kilka błędów

1. Doktorantka nie przedstawiła w części literaturowej informacji o procesie zmniejszania emisji SO_2 przez oczyszczanie gazu ziemnego i paliw płynnych otrzymanych z ropy naftowej metodą hydroodsiarczania.
2. Strona 15, linia 6 i 7 od dołu. Skład suchego powietrza podany jest nieprawidłowo.
3. Tabela 2.1. Stężenie gazów jest podane nieprawidłowo. Udział 4 pierwszych składników wynosi ponad 100%.
4. Strona 19, linia 6 od dołu. Nazwa oxygen peroxide powinna być zastąpiona przez ozone.
5. Strona 44. Doktorantka nieprawidłowo podała wzór siarczku sodu, 9 wiersz od góry i reakcje 2.58 i 2.59.
6. Strona 51, linia 8 od dołu. W nawiasie podana nieprawidłowo reakcja 2,65. Powinno być 2.76.
7. Strona 97. Pierwsza linia od dołu, zamiast point 6 powinno być point 7.
8. Doktorantka w zapisie reakcji rodnikowych bardzo często pomija oznaczenia rodników.
9. Strona 108, 6 linia od dolnej części strony jest compared with Figure 5.12, powinno być compared with Figure 5.13.
10. Ze względu na dużą rozpuszczalność SO_2 w wodzie na rysunku 5.22 Doktorantka powinna umieścić również wyniki współczynnika usuwania SO_2 w samej wodzie morskiej.
11. Strona 124. Ostatnie zdanie jest powtórzeniem poprzedniego.

12. Podpis rysunku 5.32. Stężenie NaClO_2 jest zmienne, a nie stałe (25 mM).
13. Strona 133, 2 linia od dołu. Zamiast Figure 5.41 powinno być Figure 5.42.
14. Podpisy rysunków 6.5 i 6.6 są nieprawidłowe. Chodzi nie o współczynnik usuwania SO_2 , a o początkowe stężenie SO_2 .
15. Podpis rysunku 6.8 jest nieprawidłowy. Jest analogiczny jak rysunku 6.7.

Te drobne błędy nie umniejszają wartości merytorycznej przestawionej do recenzji pracy doktorskiej, Uważam, że mgr inż. Ewy Anny Zwolińskiej wykonała bardzo solidną pracę doktorską, która zawiera nowe elementy poznawcze nie tylko w zakresie modelowania procesów zachodzących w wiązce elektronów, lecz również w bardzo ważnej dziedzinie ochrony środowiska. Badany hybrydowy układ może znaleźć zastosowanie do oczyszczania NO_x i SO_2 z gazów spalinowych. Stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji praca stanowi interesującą i bardzo wartościową pracę naukową o praktycznym charakterze. Pracę tę charakteryzuje przejrzysty układ omawianych zagadnień, które zostały podkreślone w końcowym podsumowaniu.

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr inż. Ewy Anny Zwolińskiej pt. Usuwanie NO_x i SO_2 ze spalin technologią hybrydową wykorzystującą wiązkę elektronów, spełnia wymogi formalne stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę do Rady Naukowej Instytutu Chemii i Techniki Jądrowej o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z poważaniem

Krzysztof Krawczyk

Prof. dr hab. inż. Krzysztof Krawczyk
Politechnika Warszawska Wydział Chemiczny
Katedra Technologii Chemicznej

Noakowskiego 3, 00-664 Warszawa, tel: +48 (22) 6287856, e-mail: kraw@ch.pw.edu.pl

---

Warszawa, 2017.09.30

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską mgr inż. Ewy Anny Zwolińskiej pt. Usuwanie NO_x i SO_2 ze spalin technologią hybrydową wykorzystującą wiązkę elektronów uważam, że stanowi ona interesującą i bardzo wartościową pracę naukową o praktycznym charakterze. Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że spełnia ona wymogi formalne stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę do Rady Naukowej Instytutu Chemii i Techniki Jądrowej o jej wyróżnienie.

Z poważaniem

Krzysztof Krawczyk